

اللَّهُمَّ احْمِصْنَا

9016701

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکرده اقتصاد و علوم اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق

گرایش: حقوق خصوصی

عنوان:

قرارداد پیوند اعضا در حقوق ایران و فقه امامیه

استاد راهنما:

دکتر عطاءالله رحمانی

اساتید مشاور:

دکتر پیمان محمدی

دکتر حسینی آقایی جنت مکان

نگارنده:

میثم رضی گلو شجردی

دی ماه ۱۳۹۰

باسمه تعالی

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده.....

(نتیجه ارزشیابی پایان نامه دکتری / ارشد)

پایان نامه خانم / آقای دانشجوی رشته: گرایش:.....

دانشکده به شماره دانشجویی

با عنوان :

.....
.....

جهت اخذ مدرک : در تاریخ : توسط هیأت داوران مورد ارزشیابی قرار گرفت و با
درجه..... تصویب گردید.

امضاء	رتبه علمی	اعضای هیأت داوران :	۱.
.....	استاد راهنما:.....	
.....	استاد مشاور :	
.....	استاد داور :.....	
.....	استاد داور :.....	
.....	نماینده تحصیلات تکمیلی :.....	
.....	مدیر گروه :	۲.
.....	معاون پژوهشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده :	۳.
.....	مدیر تحصیلات تکمیلی دانشگاه :	۴.

تقدیم

تقدیم به روح پاک و مطهر شهدایی که جان خود را فدای عزّت و آبروی اسلام و سربلندی ایران نمودند و هم‌چنین تقدیم به پدر و مادر عزیزم که دعای ساده و از سر مهرشان، همیشه بدرقه‌ی راهم بوده است.

تقدیر و تشکو

حال که رساله‌ی حاضر به انجام رسیده است، وظیفه‌ی خود می‌دانم که از زحمات و تلاش‌های بی‌دریغ استاد راهنمای محترم، جناب آقای دکتر عطاءالله رحمانی که بنده را در تنظیم و تدوین تحقیق یاری نمودند، صمیمانه تشکر نمایم. همچنین از مشورت‌ها، نظرات و راهنمایی‌های ارزشمند جناب آقای دکتر پژمان محمدی و نیز جناب آقای دکتر حسین آقای جنت مکان که مرا در به پایان رساندن این رساله، به عنوان اساتید مشاور همراهی کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌نمایم. از خداوند منان برای تمام این عزیزان آرزوی سربلندی و موفقیت روزافزون را طلب می‌کنم.

میثم رضی گلوشجردی
دی ماه 1390

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۱	مقدمه
فصل نخست : کلیات	
۱۰	مبحث نخست : تاریخچه‌ی پیوند اعضا
۱۱	گفتار نخست : سابقه‌ی پیوند عضو در جهان
۱۵	گفتار دوم : سابقه پیوند عضو در ایران
۱۷	مبحث دوم : تعریف پیوند عضو، عضو پیوندی و انواع آن
۱۷	گفتار نخست : تعریف پیوند و انواع آن
۱۷	بند اول : تعریف پیوند عضو
۱۸	بند دوم : انواع پیوند عضو
۲۱	گفتار دوم : تعریف عضو و انواع آن
۲۱	بند اول : تعریف عضو
۲۲	بند دوم : انواع عضو
۲۳	مبحث سوم : منابع تامین پیوند عضو
۲۴	گفتار نخست : پیوند اعضای مصنوعی
۲۵	گفتار دوم : پیوند اعضای حیوانات

۲۹	گفتار سوم : پیوند اعضای بدن انسان
۳۰	بند اول : برداشت عضو از شخص زنده
۳۳	بند دوم : برداشت عضو از جسد
۳۵	بند سوم : برداشت عضو از مبتلا به مرگ مغزی
۳۶	اول : تعریف مرگ
۳۷	دوم : تعریف مرگ مغزی
۳۹	سوم : ملاک‌های مرگ مغزی
۳۹	الف- ملاک‌های تشخیصی
۴۱	ب- ملاک‌های رد کننده
۴۳	چهارم : تفاوت مرگ مغزی و اغما

فصل دوم : مبانی فقهی و حقوقی پیوند عضو

۴۸	مبحث نخست : ادله‌ی حرمت و جواز برداشت عضو از زنده از جهت حکم اولیه
۴۸	گفتار نخست : دلایل دیدگاه حرمت برداشت عضو
۴۹	بند اول : حرمت اضرار به نفس
۴۹	الف - مفهوم ضرر
۵۰	ب - اضرار به نفس از دیدگاه فقها
۵۲	ج - ادله حرمت اضرار به نفس
۵۶	د- نقد ادله حرمت اضرار به نفس
۵۹	بند دوم : حرمت مثله کردن
۶۲	بند سوم : حرمت تغییر خلقت
۶۵	بند چهارم : حرمت هتک و ذلت مومن
۶۸	گفتار دوم : دلایل دیدگاه جواز برداشت عضو
۶۸	بند اول : سلطنت انسان بر خود
۷۱	بند دوم : قاعده‌ی تفویض امور مومن به خود او
۷۳	بند سوم : لزوم انجام کارهای خیر
	بند چهارم : قاعده جواز انجام کارهایی که سودش برای دیگری بیشتر از ضررش برای فرد است
۷۵	
۷۷	بند پنجم : بیان دیدگاه

مبحث دوم : شرح و نقد ادله‌ی حرمت و جواز برداشت عضو از مرده از جهت حکم اولیه...۷۸	۷۸
گفتار نخست : کیفیت تصرف در بدن متوفا.....۷۹	۷۹
بند اول : وصیت متوفا.....۸۰	۸۰
بند دوم : اجازه اولیای میت.....۸۳	۸۳
گفتار دوم : دلایل حرمت برداشت عضو از مرده.....۸۶	۸۶
بند اول : عدم جواز تاخیر دفن.....۸۶	۸۶
بند دوم : حرمت بهره بردن از مرده.....۸۸	۸۸
بند سوم : ثابت نبودن مرگ در اشخاص مرگ مغزی.....۸۹	۸۹
گفتار سوم : دلایل دیدگاه جواز برداشت عضو از مرده.....۹۲	۹۲
بند اول : قرآن کریم.....۹۲	۹۲
بند دوم : عدم تعارض بین برداشت عضو و کرامت انسانی.....۹۳	۹۳
بند سوم : جواز تصرف در بدن مرده.....۹۳	۹۳
بند چهارم : جواز خوردن گوشت مرده.....۹۴	۹۴
بند پنجم : بیان دیدگاه.....۹۵	۹۵
مبحث سوم : جواز پیوند عضو به عنوان حکم ثانوی.....۹۶	۹۶
گفتار نخست : تعیین قلمرو اضطرار در برداشت عضو.....۹۷	۹۷
گفتار دوم : نتایج حکم ثانوی برداشت عضو.....۹۹	۹۹
مبحث چهارم : مبانی حقوقی پیوند عضو.....۱۰۰	۱۰۰
گفتار نخست : ماهیت حقوق شخص بر اعضای بدن.....۱۰۱	۱۰۱
گفتار دوم : مبنای قانونی پیوند عضو.....۱۰۳	۱۰۳
بند اول : قانون پیوند اعضا بیماران فوت شده یا مرگ مغزی.....۱۰۳	۱۰۳
بند دوم : مصوبه‌ی هیات وزیران موسوم به «هدیه‌ی ایثار».....۱۰۸	۱۰۸

فصل سوم : قرارداد پیوند عضو

مبحث نخست : رابطه‌ی انسان با اعضای بدن خود.....۱۱۲	۱۱۲
گفتار نخست : رابطه‌ی مالکیت.....۱۱۳	۱۱۳
بند اول : مالکیت حقیقی (تکوینی).....۱۱۳	۱۱۳
بند دوم : مالکیت ذاتی (طبیعی).....۱۱۴	۱۱۴
بند سوم : مالکیت تشریحی (اعتباری).....۱۱۵	۱۱۵

۱۱۷	گفتار دوم : رابطه‌ی سلطه و تصرف
۱۱۹	مبحث دوم : معامله‌ی اعضای بدن
۱۱۹	گفتار نخست : دیدگاه فقها
۱۲۲	گفتار دوم : قرارداد پیوند اعضا در حقوق ایران
۱۲۳	بند اول : مفهوم قرارداد
۱۲۵	بند دوم : شرایط اساسی صحت قرارداد پیوند عضو
۱۲۶	۱- قصد و رضای طرفین
۱۳۲	۲- اهلیت طرفین
۱۳۸	۳- مورد معامله
۱۴۲	۴- مشروعیت جهت
۱۴۳	بند سوم : ماهیت حقوقی قرارداد پیوند عضو
۱۴۴	اول : قرارداد معوض
۱۴۵	دوم : قرارداد غیر معوض
۱۵۱	بند چهارم: اوصاف قرارداد پیوند عضو
۱۵۷	نبه پنجم : آثار قرارداد پیوند عضو
۱۶۱	بند ششم: انحلال قرارداد پیوند عضو
۱۶۶	نتیجه‌گیری
۱۷۸	منابع و مآخذ

چکیده

نام خانوادگی: رضی گلوشجردی	نام: میثم	شماره دانشجویی: ۸۸۱۶۷۰۵
عنوان پایان نامه: قرارداد پیوند اعضا در حقوق ایران و فقه امامیه		
استاد راهنما: دکتر عطاء الله رحمانی		
استاد/ اساتید مشاور: ۱- دکتر پژمان محمدی ۲- دکتر حسین آقائی جنت مکان		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: حقوق	گرایش: خصوصی
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: اقتصاد و علوم اجتماعی	گروه: حقوق
تاریخ فارغ التحصیلی: تعداد صفحه: ۱۸۹		
کلید واژه‌ها: پیوند عضو، ضرر، اعضای بدن، قرارداد		
<h3 style="text-align: center;">چکیده:</h3> <p>امر سلامت و حفظ جان انسان‌ها از جمله مسائلی بوده است که از گذشته‌های دور مورد توجه خاص بشر، بویژه پزشکان متخصص قرار گرفته است. انگیزه‌ی نیل به چنین اهداف مهمی، علم پزشکی را به پیشرفت در زمینه‌ی برداشت و پیوند عضو به بیماران نیازمند و در نتیجه تحقق این اهداف سوق داده است؛ به گونه‌ای که در حال حاضر کمتر عضوی است که پزشکان قادر به پیوند آن نباشند.</p> <p>با این که چندان از ظهور پیوند عضو در حیطه‌ی علم پزشکی نمی‌گذرد، با وجود این، پرسش‌های فراوانی را در عرصه‌ی علوم مختلف، از جمله در فقه و حقوق مطرح ساخته است. در عرصه‌ی فقهی مهم‌ترین پرسشی که مطرح می‌شود، مشروعیت و یا عدم مشروعیت پیوند عضو در شرع مقدس اسلام است. به جهت ارتباط تنگاتنگ میان فقه و حقوق، پاسخ گفتن به این پرسش و مشخص ساختن دیدگاه شرع، راه را برای بحث در خصوص موضوع مورد نظر در عرصه‌ی حقوق باز می‌نماید. در زمینه‌ی حقوقی نیز پیوند عضو پرسش‌هایی را پیرامون قراردادهایی که تحت عنوان قرارداد انتقال عضو میان دهنده و گیرنده عضو تنظیم می‌شود، به همراه داشته است.</p> <p>میان فقها در خصوص برداشت عضو از نظر حکم اولیه آن اختلاف نظر وجود دارد. بعضی از فقها حکم اولیه برداشت عضو را حرمت و جداسازی عضو از شخص زنده یا مرده را هرچند با وجود اذن یا وصیت صاحب عضو جایز نمی‌دانند. بعضی دیگر از فقها، در صورتی که برداشت عضو از شخص زنده، مرگ یا ضرر فاحش را برای او به دنبال نداشته باشد، آن را جایز می‌دانند. در مورد برداشت عضو از شخص مرده نیز، به شرط وصیت متوفی، آن را جایز می‌دانند. با وجود این، در مواردی که نجات جان یک مسلمان به برداشت عضو از شخص زنده یا مرده</p>		

بستگی داشته باشد، برداشت تحت حکم ثانوی جایز است و اختلافی میان فقها وجود ندارد.

این که آیا می توان اعضای بدن را مورد معامله قرارداد؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، شرایط انتقال، ماهیت و آثار آن به چه ترتیبی است؟ از مهم ترین پرسش هایی است که پیوند عضو در عرصه ی حقوق مطرح ساخته است. پاسخ دادن به این پرسش ها روشن کننده ی وضعیت قرارداد پیوند عضو به لحاظ حقوقی است.

اکثریت فقهای معاصر انتقال عضو را به صورت م عوض و غیر معوض، تحت عنوان هبه و صلح و نیز عده ای به صورت بیع جایز می دانند. رعایت شرایط اساسی صحّت معاملات با توجّه به اهمّیت قرارداد پیوند عضو در سلامت شخص دهنده عضو، با شدّت بیشتری نسبت به سایر قراردادها مطرح است. رویه ی عملی تمایل دارد که اقدام اهداکننده را به عنوان اقدامی خداپسندانه در جهت حفظ جان دیگری تحلیل کند، نه آن که صرفاً به عضو انتقال یافته توجه نماید. از این رو و با توجه به ماهیت ویژه ی اعضای بدن و تردید نسبت به قرار گرفتن قرارداد پیوند عضو در زمره ی عقود معین، می توان قرارداد مذکور را تحت ماده ی ۱۰ قانون مدنی توجیه نمود. برای تعیین آثار قرارداد پیوند عضو نیز باید به مرحله ی پیش و پس از برداشت عضو توجه نمود.

بدیهی است با توجه به لزوم تقیّد به اسلام و مراعات ارزش متعالی آن در امور پزشکی، نپرداختن به زوایای مختلف مسئله می تواند به عنوان مانعی بر سر راه پیشرفت جلوه گر شود و دین مبین اسلام در این زمینه فاقد نظر عنوان شود؛ امری که با حاکمیت، جامعیت و جهان شمول بودن اسلام سازگار نیست.

در این تحقیق سعی شده است که احکام راجع به برداشت عضو از افراد زنده و مرده در نزد فقها، به ویژه فقهای معاصر که پیرامون امر پیوند عضو با فتاوی خود زمینه را برای اقدام دست اندرکاران پیوند عضو فراهم ساخته اند، مشخص شود. سپس به بررسی مسائل حقوقی قرارداد پیوند عضو، شامل شرایط اساسی صحت قرارداد، ماهیت حقوقی، اوصاف، آثار و انحلال قرارداد مذکور پرداخته شده است.

مقدمه

به موازات افزایش روز افزون نیازهای بشر، علوم مختلف نیز برای پاسخ گفتن به این نیازها به سرعت در حال پیشرفت است. از جمله رشته‌هایی که نیاز بشر به آن دستاوردهای ارزشمندی را برای جامعه انسانی به دنبال داشته، علم پیوند اعضا است که پیشرفت‌های قابل ملاحظه در آن، دریچه‌هایی از امید را در دل هزاران و بلکه میلیون‌ها نفر از بیماران نیازمند به پیوند عضو روشن کرده است؛ به طوری که یکی از دستاوردهای مهم آن، تجدید حیات و سلامتی بسیاری از انسان‌های بیمار و امکان ادامه‌ی زندگی با یک عضو جدید برای آن‌ها بوده است. بدون شک از آرزوهای دیرینه‌ی بشر در طول تاریخ، توانایی بر پیوند اعضای گوناگون بدن به بیماران بوده است و دنیای پزشکی امروز به خود می‌بالد که به این خواسته‌ی حیاتی جامه‌ی عمل پوشانده است. تحولات سریع علمی و پژوهشی در حیطه‌های مختلف از جمله علوم انسانی و طبیعی، پرسش‌های فراوانی را پیش روی اندیشمندان و محققان قرار داده است و به تناسب تداوم روز افزون این تحولات، بر دامنه‌ی این پرسش‌ها افزوده می‌شود. پیشرفت علم پزشکی در زمینه‌ی پیوند اعضا نیز سبب طرح پرسش‌های پرشماری شده است و به واسطه‌ی چند بعدی بودن آن، از جنبه‌های علمی، اخلاقی، حقوقی و فقهی مورد بحث قرار گرفته است.

در کشور ایران نیز همانند دیگر کشورهای جهان، پیوند عضو از دیدگاه‌های متفاوتی به ویژه فقه و حقوق قابل بررسی است؛ در حقیقت، گرچه پیوند عضو واژه‌ی غریبی نیست و از سابقه‌ی نسبتاً طولانی برخوردار است، اما هنوز جنبه‌ی شرعی و حقوقی آن در تمام زوایا مشخص نشده است و

پرسش‌های فراوانی در این دو زمینه مطرح شده است که با توجه به لزوم تقید به اسلام و مراعات ارزش‌های متعالی آن در امور پزشکی، توجه نمودن به ابعاد مختلف موضوع می‌تواند به عنوان مانعی بر سر راه پیشرفت و ترقی جلوه گر شود و اسلام را در روی تمدن و مظاهر آن در دنیای معاصر قرار دهد و یا آن را در این زمینه فاقد نظر معرفی نماید؛ امری که با حاکمیت، جامعیت و جهان شمول بودن اسلام در تعارض است.

یکی از مسائل مهم دیگر که با ظهور پیوند عضو مطرح شده است و به عنوان هدف اصلی تحقیق پیش رو م‌حل بحث دارد، قراردادهایی است که بین دو طرف بسته می‌شود و به موجب آن یکی از طرفین حاضر می‌شود تا عضوی از اعضای بدن خود را جهت پیوند دادن آن به طرف دیگر قرارداد واگذار کند. این واگذاری سبب طرح سوالات متعددی گردیده است که پاسخگویی به آنها به لحاظ آثار تعیین‌کننده‌ایی که در حیطة فقه و حقوق دارد، بااهمیت می‌نماید.

بنابراین بررسی و تجزیه و تحلیل مسئله ی پیوند عضو با توجه به مبانی فقهی و اصول حقوق اسلام امری ضروری و مفید است. بر این اساس تلاش برای پاسخ‌گویی به برخی از سوالات مطرح در عرصه‌ی فقه و حقوق و رفع ابهامات موجود در راستای تکلیف پیش گفته، به عنوان انگیزه ی اصلی پرداختن به تحقیق در این عرصه از علم و فن‌آوری نوین بوده است.

نخستین پرسش قابل طرح آن است که حکم اولیه و ثانویه پیوند در فقه اسلامی چیست؟ بین فقها در خصوص حکم اولیه ی برداشت عضو از شخص زنده اختلاف نظر وجود دارد. بنابر نظر برخی از فقها حکم اولیه برداشت عضو از شخص زنده و پیوند آن به اشخاص بیمار نیازمند به عضو مذکور، در صورتی که برای دهنده ی عضو نقص فاحش را به دنبال نداشته باشد و نیز حیات او را با خطر مواجه

نکند، جواز است. در جایی نیز که عضو از شخص فوت شده برداشت می شود، در صورتی که خود فرد به چنین برداشتی وصیت کرده باشد، جداسازی عضو با مشکلی روبرو نیست. در مقابل عدّه‌ای از فقها حکم اولیه‌ی برداشت عضو از اشخاص زنده و مرده را علی رغم اذن و یا وصیت صاحب عضو حرمت می‌دانند. با وجود این میان فقها در خصوص برداشت عضو تحت حکم ثانویه اختلافی وجود ندارد و بنابراین در مواردی که حیات مسلمانی به برداشت عضو از یک شخص زنده و یا مرده بستگی داشته باشد، برداشت عضو به اتفاق فقها جایز است. به این موضوع و ادله‌ای که از سوی مخالفان و موافقان برداشت و پیوند عضو مطرح شده است، در فصل دوم و تحت عنوان مبانی فقهی پیوند عضو پاسخ خواهیم داد.

دومین پرسش مهم آن است که مبنای قانونی برداشت عضو در حقوق ایران چیست؟ پیش از وضع

قانون در خصوص برداشت عضو از مرده، این تردید وجود داشت که آیا پزشکان مجاز به برداشت عضو از چنین اشخاصی هستند یا نه؟ و این که در صورت برداشت عضو، دیه‌ی آن برعهده چه کسی است؟ این پرسش‌ها و برخی دیگر از پرسش‌هایی که در این زمینه مطرح می‌شد، مشروعیت عمل پیوند عضو را با تردید جدی روبرو می‌ساخت، تا این که قانون پیوند اعضای بیماران فوت شده و بیمارانی که مرگ مغزی آن‌ها مسلم است، به عنوان ملاک قانونی برداشت عضو از اشخاص مذکور به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در حال حاضر به عنوان مبنای قانونی برداشت عضو از شخص میت و اشخاص مرگ مغزی، مورد استناد پزشکان متخصص پیوند عضو قرار می‌گیرد. پیرامون برداشت عضو از اشخاص زنده نیز تنها مصوبه‌ای که وجود دارد، مصوبه‌ی «هدیه‌ی ایثار» است که در

سال ۱۳۷۹ به تصویب هیات وزیران رسیده است. براساس مصوبه‌ی مذکور به اعطا کنندگان کلیه در قبال عمل خیرشان مبلغ یک میلیون تومان پرداخت می‌شود.

سومین پرسش مهم آن است که چه رابطه‌ای میان انسان با اعضای بدن او برقرار است؟ تصرفاتی که انسان در اعضای خود به عمل می‌آورد، بیانگر وجود نوعی رابطه میان او و اعضایش است. در واقع، تا رابطه‌ای میان دو چیز برقرار نباشد، تصرفات شخص در آن غیر قانونی شمرده می‌شود. پاسخگویی به این پرسش از آن جهت که مشخص کننده‌ی صحت یا عدم صحت تصرفات انسان در اعضای بدن خود می‌باشد و مبنای پاسخگویی به پرسش‌های بعدی در زمینه قرارداد پیوند عضو است، ضرورت دارد. با وجود آن که انسان توانایی آن را دارد که نسبت به نفس خود هر تصرفی مانند خودکشی، خود زنی یا تصرفات دیگر را انجام دهد، با وجود این به لحاظ شرعی انسان نمی‌تواند در بدن خود تصرفی نماید که مرگ او را به دنبال داشته باشد یا ضرر جبران ناپذیری از انجام تصرفات برای بدن او حاصل شود. بر این اساس می‌توان گفت که انسان بر اعضای بدن خود دارای یک نوع حق سلطه است. به موجب این حق، انسان می‌تواند نسبت به اعضای بدن خود، تا جایی که منجر به از دست دادن حیات و یا ایجاد ضرر جدی برای او نشود، تصرف کند و لذا حق هر نوع تصرفی بر جان و تن خود را ندارد. در خصوص معامله‌ی اعضای بدن، ابتدا باید نوع رابطه‌ی شخص با اعضای بدنش مشخص شود تا بر مبنای آن، تصمیم‌گیری در مورد انحای تصرفات صورت گیرد. بر همین اساس، در مبحث اول از فصل سوم در ابتدا به مشخص ساختن این رابطه خواهیم پرداخت.

چهارمین پرسش مهم در این ارتباط آن است که شرایط اساسی صحت قرارداد پیوند عضو چیست؟ رعایت شرایط اساسی صحت معاملات به جهت ارتباط آن با نظم عمومی، در هر ق راردادی

صرف نظر از این که در زمره ی عقود معین یا غیرمعین قرار گیرد، لازم است . بنابراین طرفین نمی توانند بر عدم رعایت این شرایط در قرارداد توافق نمایند . در غیر این صورت، توافق به موجب حکم قانون فاقد اثر تلقی می شود. قرارداد پیوند عضو نیز از جرگه ی این نوع قراردادها مستثنا نیست . بنابراین طرفین نمی توانند بر عدم رعایت این شرایط در قرارداد توافق کنند، در غیر این صورت قرارداد منعقد شده فاقد اعتبار قانونی خواهد بود . پاسخ به این سوال نیز، به جهت آنکه بحث در خصوص آن پس از اثبات مبنای قانونی برداشت عضو قابل توجیه است ، در فصل سوم و بعد از بیان مبنای مذکور، مطرح خواهد شد . دایره ی بحث در این خصوص تمام شرایطی است که رعایت آنها برای صحت قرارداد به موجب ماده ی ۱۹۰ قانون مدنی لازم است.

پرسش پنجم آن است که ماهیت حقوقی قرارداد پیوند عضو چیست؟ تعیین ماهیت بدان معنا است که مشخص نماییم قرارداد منعقد شده میان طرفین تحت چه قالبی از عقود مختلف قرار می گیرد تا بر این اساس احکام آنرا مشخص نماییم . به لحاظ حقوقی، تعیین ماهیت قرارداد پیوند عضو به جهت مشخص ساختن احکامی که به لحاظ قانونی بر آن بار می شود، دارای اهمیت است . لذا اگر به فرض ماهیت آن را بیع در نظر بگیریم، احکام همین عقد بر قرارداد پیوند عضو جاری خواهد شد . پاسخ به این پرسش بستگی به آن دارد که ماهیت اعضای بدن را چه بدانیم؛ اگر با اعضای مذکور به مثابه ی اموال مادی برخورد نماییم و هیچ تفاوتی بدین جهت بین آنها قائل نباشیم، انتقال اعضای بدن را می - توان در قالب عقود هم چون هبه و یا حتی بیع قرار داد . اما اگر اعضای بدن را هم چون اموال مادی در نظر بگیریم، می توان با توجه به پاداشی که از سوی دولت تحت عنوان «هدیه ی ایثار» به اهدا کنندگان کلیه که به جهت انجام عمل خیر به آن ها پرداخت می شود، ماهیتی هم چون عقد جعله برای

آن در نظر گرفت. هم چنین با توجه به ماهیت ویژه ی اعضای بدن و نیز ماهیت خاص قرارداد پیوند عضو، چنین قراردادی را می توان در ضمن ماده ی ۱۰ قانون مدنی توجیه نمود. بحث در خصوص اینکه قرارداد انتقال عضو از چه ماهیت حقوقی برخوردار است، در ضمن فصل سوم و پس از بحث در خصوص رعایت شرایط اساسی صحت قراردادها در مورد قرارداد پیوند عضو انجام خواهد گرفت. پرسش قابل طرح دیگر درباره ی آثار قرارداد پیوند عضو است. همانند سایر قراردادهای، قرارداد پیوند عضو نیز دربردارنده ی آثاری است که بر روابط مابین طرفی ن حاکم می شود. در این زمینه با وجود این که کار چندانی به لحاظ تعیین آثار حقوقی قرارداد پیوند عضو صورت نگرفته است، اما به نظر می رسد که باید برای تعیین آثار قرارداد پیوند عضو، به مرحله ی پیش و پس از برداشت و پیوند عضو توجه کرد. بر این اساس، قرارداد پیوند عضو پیش از برداشت عضو مورد نظر قابل رجوع است و هرکدام از طرفین می تواند از انجام عمل برداشت و پیوند عضو بر روی بدن او منصرف شود، بدون آن که از این جهت مسئولیتی در قبال طرف دیگر داشته باشد. با وجود این، در جایی که دهنده ی عضو قبل از برداشت عضو از انتقال منصرف می شود، گیرنده می تواند هزینه هایی را که برای انجام عمل پیوند عضو نموده است، از دهنده مطالبه نماید، مشروط به این که پرداخت این هزینه ها برای انجام عمل پیوند عضو ضرورت داشته باشد. علاوه بر این، با برداشت عضو از جسم دهنده و پیوند آن به گیرنده، دهنده ی عضو مستحق عوضی است که به موجب قرارداد برای انتقال عضو در نظر گرفته شده است. هم چنین به محض برداشت عضو و پیوند آن به گیرنده، سلطه ی دهنده بر آن عضو خاتمه یافته و سلطه ی گیرنده بر عضو مذکور آغاز می شود و بنابراین ایراد صدمه به آن عضو، مسئولیت اشخاص را در برابر گیرنده ی عضو موجب خواهد شد. در نهایت این که، انجام عمل پیوند عضو گاه با

پرداخت هزینه های سنگینی همراه است که پرداخت آن ها به منظور انجام عملیات پیوند عضو ضروری است. به نظر می رسد که ملاک عمل در تعیین مسئول پرداخت این هزینه ها، قرارداد پیوند عضو باشد. در صورتی که قرارداد در خصوص پرداخت هزینه های مذکور ساکت باشد، پرداخت این هزینه ها را باید بر عهده ی گیرنده ی عضو قرار داد؛ چرا که دهنده ی عضو هدفی جز خیرخواهی ندارد و نباید متقبل هزینه هایی شود که برای پیوند عضو به گیرنده نیاز است. بحث در این خصوص را نیز به بعد از بیان ماهیت این قرارداد موکول خواهیم کرد.

موارد انحلال قرارداد پیوند عضو آخرین پرسشی است که در این باره مطرح می شود. حیات قرارداد پیوند عضو نیز در مواردی خاتمه می یابد. فوت و جنون هریک از طرفین قبل از برداشت عضو، عدم توانایی دهنده بر تسلیم عضو و انصراف هر یک از طرفین قبل از برداشت عضو، بطلان قرارداد به دلیل عدم رعایت شرایط اساسی صحت قراردادها و نیز در جایی که گیرنده بعد از انعقاد قرارداد ورشکسته می شود و طلبکاران نسبت به قرارداد پیوند عضو اعتراض می نمایند، هریک به نوعی انحلال قرارداد پیوند عضو را موجب می شود.

با توجه به آن چه گذشت، تحقیق پیش رو به منظور بررسی و دادن پاسخ مناسب به این پرسش ها و دیگر سوالات مطرح در زمینه ی پیوند اعضا در ضمن سه فصل تدوین می شود: فصل اول به جهت آشنایی با کلیات و مفاهیم مطرح در علم پیوند اعضا، به بیان توضیحاتی در این زمینه اختصاص دارد که شامل تاریخچه ی پیوند اعضا در سطح جهان و ایران، تعریف پیوند و عضو پیوندی و انواع آنها، منابعی که اعضای مورد نیاز جهت پیوند از آنها تامین می شود که عبارتند است از: اعضای مصنوعی یا پروتز، اعضای بدن حیوانات و اعضای انسان که خود قابل تقسیم به اعضای بدن انسان زنده، مرده و

اشخاصی مبتلا به مرگ مغزی می شود. به جهت اهمیت بسیار زیادی که تشخیص مرگ مغزی در برداشت عضو از اشخاص مبتلا به آن دارد، معیارهای لازم جهت تشخیص مرگ مغزی نیز در ضمن بحث از این منبع بیان می شود. در فصل دوم پیش از پرداختن به مسائل حقوقی راجع به قرارداد پیوند عضو، مبانی فقهی پیوند عضو تحت عنوان احکام اولیه و ثانویه و نیز مبانی حقوقی پیوند عضو را مورد بررسی قرار داده ایم. پس از دستیابی به مبانی فقهی و حقوقی پیوند عضو، فصل سوم به مباحث راجع به قرارداد پیوند عضو اختصاص دارد که شامل، نوع را بطنی موجود بین انسان با اعضای بدن خود، معامله ی اعضای بدن از دیدگاه فقها، معامله ی اعضای بدن در حقوق ایران؛ مبتنی بر ارائه ی مفهوم قرارداد، شرایط اساسی صحت معاملات در قرارداد پیوند عضو، ماهیت حقوقی قرارداد پیوند عضو، اوصاف، آثار و انحلال آن است.

در این تحقیق، از روش کتابخانه ای جهت جمع آوری مطالب لازم استفاده شده است که شامل، مراجعه به کتابخانه های دانشگاه ها، استفاده از مقالات، مجلات و سمینارهای برگزار شده در خصوص پیوند عضو و نیز جمع آوری استفتائات مربوط به موضوع و بررسی آنها، می شود.

فصل نخست

کلیات